

BODÓ BARNA

bodobarna1@gmail.com

egyetemi docens, t. professzor (Sapientia EMTE)

INCZE ERIKA

erikaburian15@gmail.com

PhD hallgató (Nemzeti Közszolgálati Egyetem)

Vegyes házasság – kétnyelvűség – asszimiláció¹

Mixed Marriage – Bilingualism – Assimilation

ABSTRACT

It is inevitable that minority communities that have no autonomy will decline in population. The reasons for this are the demographic situation of the given community, the omnipresent assimilation process and the regionally very different social coexistence between a majority and minority. In a diaspora, the number and proportion of mixed marriages is very high, reaching up to 70%, which is (one of) the most important drives behind assimilation. In mixed families, where the dominant language is the state language, the language of the majority spouse, it is almost inexorable that the children will have a Romanian identity, with little attachment to the minority Hungarian language. The question is how language use in mixed families can be influenced and, more specifically, how balanced bilingualism can be achieved and with what likelihood.

KEYWORD

ethnic minority, depopulation, mixed marriage, bilingualism

DOI 10.14232/belv.2023.4.6

<https://doi.org/10.14232/belv.2023.4.6>

¹ Jelen dolgozat az MTA Domus 2022-es kiírása során elnyert pályázati támogatás (Szerződésszám: 106/5/2022/HTMT) felhasználásával készült. Bodó Barna irányította a kutatást és végezte a dolgozat szövegezését, Incze Erika a kutatás során interjúzott, adatot gyűjtött, adatbázist készített és segített az adatfeldolgozásban. A most közölt szöveg a zárótanulmány bevezető része.

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Bodó Barna – Incze Erika (2023): Vegyes házasság – kétnyelvűség – asszimiláció. *Belvedere Meridionale* vol. 35. no. 4. pp 85–100.

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

ELŐHANG

Örök dilemmái általában a kisebbségi, esetünkben az erdélyi magyar léthelyzetnek: Hányan vagyunk? Mennyire vagyunk magyarok? Milyen jövő vár reánk? Ez esetben az egyes szám első személy használata indokolt, hiszen a kérdések mindenkit egyformán érintenek, a kutatói objektivitás a szakmai normák betartásán túl nem terjedhet, nem jelent kívülállást, semlegességet, hiszen a vizsgált jelenség nem a kutató emberi világtól távol álló történet, hanem igenis kihat az életére, olykor közvetlenül is, de áttételesen mindenképpen.

A kérdések súlyát az adja, hogy az etnikai fogyás mindennapi tapasztalatunk. És a kapcsolódó kérdések kikerülhetetlenek: milyen jövővel lehet/kell számolni, mit kell tenni annak érdekében, hogy magyar jövőről ott is beszélhessünk, ahol a magyar etnikai fogyás az átlagosat meghaladja?

Az általános kérdések, Románia és Erdély népességfogyása², az ezzel járó társadalmi, kulturális, oktatáspolitikai és egészségpolitikai kérdések mögött ott húzódnak a magyarságot érintő kihívások: az asszimiláció, az etnikailag vegyes családok kérdései, a kétnyelvűség, az iskolaválasztás dilemmái. A jelzett kérdések közül ebben a tanulmányban az etnikailag vegyes családok esetében vizsgáljuk azt, hogy az egy magyar szülővel rendelkező családokban mekkora eséllyel lesznek/lehetnek magyarokká a gyermekek.

Fontos általában és a szórványlét körülményei között kiemelten az a vegyes házasságok kérdése. Korábbi célzott kutatás hiányában nem tudjuk, hogy a szórványban jelentkező magyar népességfogyás mekkora hányadát okozzák a vegyes, de szinte mindig dominánsan román nyelvű házasságok. Utalások vannak, ismert a térségre jellemző kevertnyelvűség, az idegen szavak rendszeres használata magyar nyelvűek párbeszédében is, ismertek a többes kötődéssel együtt járó identifikációs dilemmák, több résztényezőt ismerünk, de nincs pontos társadalmi diagnózisunk. Vegyes családba született gyermek akkor válhat etnokulturális értelemben, a vallott és vállalt értékek jegyében magyarrá, ha magyar iskolát végez. Temesben a közvetlen környezet nem képes biztosítani azokat az impulzusokat, a családon és az iskolán kívül nem alakulnak ki azok a szokások és nem épülnek fel azok a kulturális tartalmak, amelyek okán és eredményeképpen valaki magyarnak érzi és vallja magát. Ezzel kapcsolatos kutatást nem ismerünk. Fontos és vizsgálendő kérdés, hogy milyen hatások érvényesülnek a kialakuló helyzetben és van-e

² A dolgozatban a romániai és erdélyi kifejezéseket rokonértelmű szavakként használjuk, mivel demográfiai értelemben a romániai magyarság 99%-a Erdélyben él, a legutóbbi népszámlálások szerint.

esély arra, hogy szimmetrikus kétnyelvűség alakuljon ki a vegyes házasságokban, hogy a szülők eltérő anyanyelve plusz erőforrást jelentsen a gyerek számára, ne okozzon etnikai térvésztest magyar oldalon.

A bevezető végére következzen egy idézet. A Kárpát-medencei magyar népcsoportok közül alighanem a legkisebb Muravidék magyarsága. Száz év alatt az 1920-as 20 ezres lélekszámról mára 5 ezer fő alá süllyedt. Ezt a közösséget szolgálja Göncz László író, történész, politikus (szolgált képviselőként 2008–2018 között a szlovén parlamentben). A 2000-es évek elején vizsgálta a muravidéki magyarság beolvadásának folyamatát és okait, a kutatás részeredményeit ekként foglalta össze. „a vegyes házasságokkal kapcsolatosan előrevetíthetjük, hogy az ilyen családokból kikerülő gyermekek döntő többsége nem magyar nemzetiségűnek van bejegyezve, hanem a többségi nemzethez tartozónak. Több alkalommal elemeztük már a vegyes házasságok tényleges hatását a beolvadásra, és alighanem jogosan neveztük ezt a jelenséget az asszimiláció egyik »melegágyának« a Muravidéken.” (GÖNCZ 2003. 151.)

MAGYAR NÉPESSÉGFOGYÁS ROMÁNIÁBAN

A romániai egymást követő népszámlások eredményei csak bizonyos mértékig vethetők össze egymással a módszertani különbségek, továbbá az adatfelvétel és az utólagos adattisztítás esetenkénti eltérő módozatai miatt,³ és ez a 2022-es népszámlálásra is vonatkozik. Ami egyértelmű: a fogyás jelentős és folyamatos.

A 2011-es népszámlálás⁴ adatai szerint Erdélyben a magyar nemzetiségűek száma 1 217 ezer fő volt, míg Románia egyéb régióiban mintegy 11 ezer ember vallotta magát magyarnak. Az egyes megyék etnikai képe igen eltérő volt. Van/volt két magyar többségű megye (Hargita és Kovászna), további hat megyében 20 és 40% közötti arányban élnek magyarok, míg a többi nyolc erdélyi megye szórványnak számít, ahol feltűnő és jelentős a magyarság visszaszorulása.

A magyarság népességfogyása eltérő képet mutat Romániában a népszámlálási adatok függvényében: 1992 és 2011 között a szórványban élők száma 349 ezerről 207 ezerre (–40%), a Közép-Erdélyben élők 338 ezerről 249 ezerre (–27%), a Partiumban élők 385 ezerről 303 ezerre (–22%), a Székelyföldön élők pedig 531 ezerről 466 ezerre (–12%) csökkent. (Simsa 2022)

³ A 2011-es népszámlálás előzetes (19,042 millió) és végleges (20,122 millió) adatai között jelentős különbség van: az 1.078.705 fős növekményt az adja, hogy pénzügyi, adónyilvántartási regiszterekből átvették azokat a személyeket, akik a népszámlálási adathalmazban nem szerepeltek. De az utólag besoroltak pontos tartózkodási helyét nem ismerik, és az etnikai/nemzeti hovatartozásukat sem, ezért azt sem tudhatjuk pontosan, mekkora a romániai magyarok népességbeli arányszáma: 6,1%, amennyi a nyers adatokból adódik, vagy az utólag kiszámolt 6,5%. Az etnikai arányok végső számítása során nem vették figyelembe azokat, akikről nem volt ilyen információ. (Ebbe a csoportba végül 1,237 millió fő tartozott.)

⁴ A dolgozat megírásakor nem voltak ismertek a 2022-es népszámlálás alapadatai. Ezek ismeretében állítható: nincs trendmódosító változás a folyamatokban.

1. táblázat: Románia lakossága – 2011-es népszámlálás végleges adatai
(korrigált, ezer főre kerekítve)

Megye	Teljes lakosság	Ebből román	Ebből magyar	Ebből cigány/roma	Ebből egyéb	Nincs információ
Arad	431	341	37	16	11	26
Beszterce-Naszód	286	248	14	12	1	12
Bihar	575	366	138	35	8	28
Brassó	549	453	40	19	4	34
Fehér	342	292	15	14	1	20
Hargita	311	39	258	5	0	8
Hunyad	419	368	16	7	2	25
Kolozs	691	521	104	23	3	41
Kovászna	210	45	150	8	0	6
Krassó-Szörény	296	244	3	7	18	24
Máramaros	479	374	33	12	32	27
Maros	551	277	201	47	2	24
Szatmár	344	188	113	17	7	19
Szeben	397	339	11	18	5	25
Szilágy	224	148	50	15	1	9
Temes	684	551	35	15	33	49
Erdély, Partium, Bánság	6789	4795	1217	271	129	378
Románia	20122	16793	1228	622	243	1237

Forrás: Népszámlálási adatok alapján készítette Bodó Barna.

2. táblázat: Az erdélyi magyar népesség fogyása megyék szerint

Megye/ország	Teljes fogyás 2002-2011 (%)	Magyar népesség fogyása 2002-2011 (%)	Magyarok aránya 2002 (%)	Magyarok aránya 2011 (%)
Hargita	-6,51	-6,31	84,62	84,80
Kovászna	-7,28	-7,54	73,80	73,59
Maros	-8,52	-11,95	39,30	37,82
Szatmár	-10,84	-12,16	35,19	34,50
Bihar	-8,41	-11,16	25,96	25,18
Szilágy	-12,14	-11,38	23,05	23,25
Kolozs	-6,17	-15,41	17,40	15,69
Arad	-11,42	-24,80	10,67	9,06
Brassó	-14,19	-22,92	8,65	7,77
Máramaros	-9,57	-24,88	9,08	7,54
Temes	-4,15	-30,19	7,46	5,43

Beszterce-Naszód	-10,84	-19,49	5,89	5,32
Fehér	-14,51	-23,27	5,40	4,85
Hunyad	-18,42	-36,12	5,23	4,09
Szeben	-10,84	-29,01	3,64	2,90
Krassó-Szörény	-17,69	-43,75	1,75	1,19
Románia	-12,17	-13,55	6,60	6,50

Forrás: Népszámlálási adatok alapján készítette Bodó Barna.

A 2002-es és 2011-es romániai népszámlálások között eltelt alig egy évtized alatt a magukat magyaroknak vallók száma mintegy kétszázezer fővel csökkent. Csökkenés mutatható ki minden erdélyi megyében. A csökkenés mértéke még a legjobb adatokat mutató Hargita megyében is 6% feletti, és Erdély 16 megyéjéből ötben (Arad, Krassó-Szörény, Hunyad, Szeben és Temes) elérte vagy meghaladta a 25%-ot – utóbbiakat nevezzük közkeletűen szórványoknak⁵. Nincs alapvető átrendeződés, mégis feltűnő a magyarság arányának gyors visszaszorulása.

A szórványterületeket illetően beszélni kell a magyar közösség teljes felszámolódása reális veszélyéről, miközben két jelentős régióban (Székelyföld és Észak-Partium), ezek együttes területe mintegy 33 ezer négyzetkilométer, lakossága 2,2 millió főt tesz ki, a népszámlálási eredmények szerint a magyarság térvesztése nem tapasztalható.

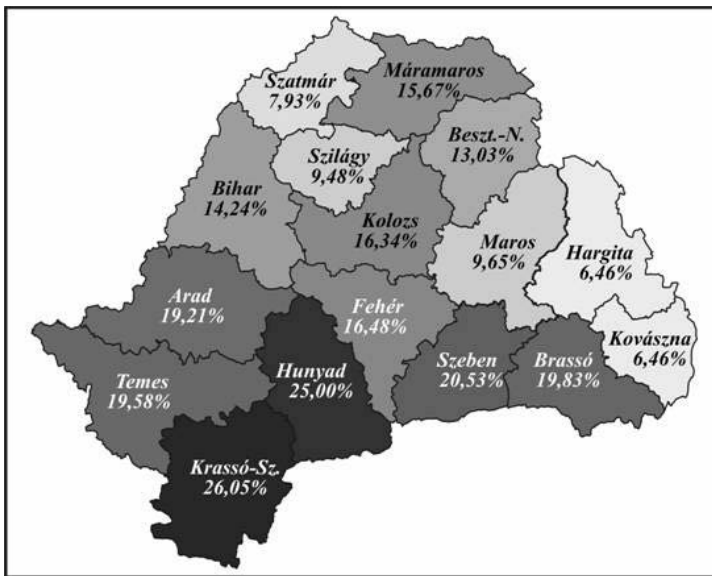
Dél-Erdélyben egy korábbi vészterhes folyamat tart mindmáig. L. BALOGH Béni (2012) erről így ír: a bécsi döntést követően több, mint félmillió magyar maradt Dél-Erdélyben. Megdöbbenőek „a második bécsi döntést követő négy év demográfiai következményei. A legszembetűnőbb, hogy 1940–1944 között a dél-erdélyi magyarság száma mintegy 40%-kal csökkent, s e nagyarányú térvesztés mind a mai napig érezteti hatását a Temesvár – Arad – Brassó által körülhatárolt térségben. E csökkenés részbeni magyarozatát a döntés nyomán megindult menekülthullám adja: önként, vagy a román hatóságok által kényszerítve, négy év alatt mintegy 200 ezer dél-erdélyi és »regáti« magyar menekült vagy települt át Romániából az akkori Magyarország területére. A dél-erdélyi magyar települések »kiürülése« – ahogyan Márton Áron fogalmazott 1942-ben – egészen aggasztó méreteket öltött. Legtöbbször a nagyvárosokból és a Zsil-völgyéből távoztak. A Magyarországra való átköltözés azonban a dél-erdélyi városok tösgyökeres magyar értelmiségi, tisztviselői, iparos- és kereskedőrétegét is megtizedelte. A román kormány súlyosan diszkriminatív, intézményesen románosító politikája ezt nagymértékben elősegítette.”

A demográfiai folyamatok régióként eltérőek. Ennek okán beszélnek a társadalomkutatók demográfiai szétfejlődésről, egy ma is tartó folyamatról. Eszerint demográfiai szempontból külön kell beszélni Székelyföldről, a magyar etnikai tömbről, ahol az erdélyi magyarság 33-40%-a él. A helyi közigazgatás és a különböző intézmények – mivel magyar irányítás alatt vannak – segítik a magyar identitás újratermelését. Másodsorban említendő a Partium, Bihar, Szatmár és Szilágy megyékkel együtt alkotott határ menti sáv, ahol a romániai magyar népesség

⁵ Szórvány: olyan kisebbségi léthelyzet, amikor a helyi magyar közösség nem rendelkezik helyben azokkal a kulturális-intézményi erőforrásokkal, amelyek révén biztosítani tudná önnön etnikai fennmaradásának kulturális (identitás) feltételeit. (Bodó 2017)

23-35%-a él. Ezt egyes kutatók fronthelyzetnek nevezik⁶ (BODÓ 2011), mások paritásos kisebbségi helyzetnek, amikor a mindennapokban a magyar–román viszony aszimmetrikus, mégis helyi szinten elindult egyfajta intézményesülés a román–magyar hatalommegosztásban. Végül de egyáltalán nem utolsó sorban említendő a szórvány, térbelileg egy jelentős interetnikus zóna, mely indul Máramarostól Kolozs megyén⁷ és Maros megye nem székelyföldi részein keresztül egészen Dél-Erdélyig és a Bánságig terjed. Itt a magyarok tényleges kisebbségben vannak, a szórványnak minősülő térségekben kimaradnak olykor a helyhatóság választott szerveiből is. De itt is a helyi arányok igen széles skálán mozognak. Ha az alábbi térkép adatait összevetjük a 2. táblázat adataival, látni, hogy Temes megyében (mint általában a szórványban) a fogyás mértéke növekszik.

1. ábra: A romániai magyarok fogyásának aránya az egyes megyékben (1992–2002)

Forrás: SZILÁGYI N. Sándor tanulmánya (2004)

Magyar vonatkozásban negatív a fejlesztési politika hatása, pontosabban az a tény, hogy Erdélyben ma is elsősorban a Temesvár-Arad-Nagyvárad-Kolozsvár-Marosvásárhely-Brassó félkör, kiemelten a három határ menti nagyváros közötti rész tekinthető gazdaságilag prosperáló sávnak. Az ezen kívül eső területek, mint Bihar megye északi része, Szatmár, Szilágy, Máramaros, Beszterce-Naszód vagy Székelyföld, gazdaságilag perifériának számítanak. Etnikai értelemben ez azt jelenti, hogy a szórvány nagyvárosai (Temesvár, Arad, részben Brassó) jelentős vonzerejük okán folyamatosan román betelepülőkkel növekednek, a helyi magyarság

⁶ Fronthelyzetről kell beszélni Marosvásárhelyen, ahol egy magyar katolikus iskola alapítása is évekig elhúzódó, súlyos következményekkel járó politikai harc. De Szatmárban és Biharban is olykor összecsap a helyi román és magyar elit.

⁷ Kolozsvárt nem lehet egyszerűen szórványnak minősíteni, mindmáig az erdélyi magyarság legjelentősebb kulturális központja, az etnikai identitás tartalmi elemeinek előállítását szempontjából szerepe kiemeli abból a helyzetből, ahova földrajzi helyzete okán sorolják.

érdekérvényesítő képessége csökken. A városokban a magyarság számbelileg hátrányban van, és a gazdasági hátrány együttesen negatívan hat ki az a magyarok egyetemi szintű továbbtanulására. Az erdélyi magyarok foglalkozási rétegződése, összehasonlítva a többségi nemzetével, azt mutatja, hogy a magyar nemzetiségű szakértők és értelmiségiek alulreprezentáltak.

És soroljunk még ide néhány asszimilációra utaló szám adatot. 2011-ben 309.013 olyan vegyes etnikai összetételű családot írtak össze, ahol magyar nemzetiségű volt a családfő. Az utóbbi népszámlálás⁸ kisebb fordulatot jelez: az apa nemzetiségének hatása csökken a gyermek nemzetiségét illetően, míg az anyáé nő. 1992-ben a magyar apától és román anyától született gyermekek 35%-át jelentették magyar nemzetiségűnek, ám 2011-ben már csak 30%-ot. A magyar nemzetiségű anyától és román apától született gyermekek esetében 1992-ben 17% lett magyar nemzetiségűként bejelentve, viszont 2011-ben már ez is közel 30% volt.

ETNIKAILAG VEGYES HÁZASSÁGOK KUTATÁSA

Kutatásunk kizárólag a vegyes házasságokra terjed ki, pontosabban az etnikailag vegyes házasságokra. Minden kutatás az elméleti keretek bemutatásával kezdődik – a kérdés szakmai jellemzőinek összesítése közben észre kellett vennünk, hogy a román szakirodalomban az etnikai vegyes házasságok kérdése gyakorlatilag nincs jelen.

Három világhálós keresést indítottunk (vegyes házasságok, etnikailag vegyes házasságok, vegyes házasságok Romániában) párhuzamosan románul és magyarul. Egyetlen publikációt találtunk, amelyben jelentek meg témánkat illető közlemények. Az *Angvstia* c. évkönyvet a sepsiszentgyörgyi Keleti Kárpátok Múzeuma 1996-tól adja ki régészeti, történelmi, néprajzi tárgyú írásokkal. Ezért meglepő Lily Rain dolgozata (*Angvstia*, 1998. 327–331, ugyanakkor a szövegnek nincs tudományos apparátusa, a kérdéstről sepsiszentgyörgyi alanyok sorjázott véleményét idézi, a szerzőről nem közölnek információt) A szövegnek nincs tudományos értéke.

Az ember élete során a házassággal kapcsolatos az egyik legmeghatározóbb döntése. Hogyan születik meg, milyen szempontok alakítják az életszövetséget illető, életre szóló döntést? Az alapos megfontolást néha olyan hétköznapi alapigazságok siklatják ki, hogy tökéletes házasság nem létezik, mert nincs tökéletes ember. Vagyis nem kell túlbonyolítani. Csakhogy számítani kell kihívásokra, kudarcokra, szükség van önfeláldozásra, és még ott van a szeretet. Illetve az időtényező. A házasság egymásnak és önmagunknak tett fogadalom és ígélet – a tudatosság alapfeltétel. Ugyanakkor a házasság világlátás is, ugyanis házasság tapasztalata tanítja meg az embert megfelelő módon (egészen másként) látni a világot. Ezeket a kérdéseket főleg a vegyes házasságba lépőknek kell(ene) végiggondolni, mert a nyelvi-kulturális-társadalmi különbségek bonyolítják az amúgy is kihívásokkal teli együttlétet. A vegyes házasságban azok tudnak jól mozogni, akik elfogadják a más nemzetek szokásai, hagyományai iránt. Azokra a fiatalokra jellemző ez leginkább, akik nem ragaszkodnak túlzottan saját kulturális gyökereikhez. Jelzés értékű, hogy a zsidó kultúrában a vegyes házasságra vonatkozó döntés nem magánügy.

A gyakorlat azt mutatja, hogy a kisebbségiek gyakrabban kötnek vegyes házasságot, mint a többségiek, és a nők gyakrabban lépnek más nemzetiségűvel házasságra, mint a férfiak. (Hoóz 2002) Magyarazatként feltételezik, hogy a kisebbség számára a vegyes házasság egyfajta

⁸ Már jeleztük, a 2022-es népszámlálás alapadatait később közzétük.

védekező viselkedés. Egyfajta válasz arra a beállítódásra, miszerint a többségi visszaél domináns helyzetével, illetve a kisebbségi általában rosszabb helyzetű a többségénél. Mindkét helyzet kulcsszava a szembenállás. A szembenállást, a hátrányos helyzetet kívánhatja feloldani az, aki házastársát a másik oldalról választja. Csakhogy egy döntés egyedisége nem változtatja meg a létező (amennyiben valóban meglévő) társadalmi gyakorlatot. Ha valós a szembenállás, ha ennek a helyi közösségben létező megnyilvánulásai vannak – akkor az egyedi döntés aligha jelent megoldást. (JAKAB 1997) A vegyes házasság lemondás is, lemondás olyan családi, kisközösségi szokásokról, amelyeket eladdig fontosnak tartottak. Lemondanak azért, mert az új kapcsolat ezt előfeltételezi. Főleg ilyen esetekben fontos, hogy a házasságra vonatkozó döntést alapos megfontolás és egyeztetés előzze meg a nyelvvel kapcsolatos kérdések, a vallás, a kulturális kérdések, a szülői ház(ak)hoz való viszony, és a társadalmi viszonyulás területein. Amennyiben figyelembe vesszük, hogy a vegyes házasságok nagyobb arányban végződnek válással, mint azonos etnikumúak közöttiek (Gyurgyík, 1994), a helyzettel kapcsolatos dilemmák végiggondolása az egyes családokon túlmutató elvárás.

A felsorolt kérdések közül a nyelvhasználattal kapcsolatos kiemelten fontos jelen kutatás vonatkozásában. A nyelvvel kapcsolatban a reális cél csakis az lehet, hogy a család kétnyelvűként működjön. A gyermekek ilyen helyzetben általában anyanyelvet és apanyelvet is beszélnek. Mivel a nyelv területén sok inger éri őket, több, mint az egy nyelvben élő társaikat, előfordulhat, hogy később kezdenek el beszélni, de többnyire már két nyelven. A házaspár egymás iránti szeretetének és tiszteletének a megnyilvánulása, ha nem nyomják el a kisebbségi, a helyi világban kevésbé beszélt nyelvet, és nem veszik el a nyelv adta esélyt, s a vele járó örömet sem a házastárstól, sem a gyermektől. A nyelv átadásában egyébként az anya szerepe meghatározó, de nem elhanyagolható jelentőségű, hogy az államnyelv kinek a nyelve. Ideális az, ha mindkét nyelv mondókáit és dalait magáévá teheti a gyermek. A nyelv tanult világvégünk lenyomata is egyben. Gondolkodásunk jelen van a nyelvben, leképezzük benne a világhoz való viszonyulásunkat. Ebből az következik, hogy egy másik nyelvvel nemcsak szavakat, de gondolkodásmódot is váltunk. Már nem nyelvi kérdés, hogy tudunk-e egy másik nyelven ugyanolyan gondolatokat átadni a társunknak, mint az anyanyelven?

A vegyes házasság az etnikai mivolttal kapcsolatos választások és döntések sorozata. Ez a gyermek vonatkozásában kezdődik a névadással, a templomi keresztelővel,⁹ folytatódik az iskolaválasztással, a csoportos foglalkozásokkal (cserkészet), a kultúrával kapcsolatos választásokkal (néptánc, énekkar). Ezek a döntések jelzések, és a közvetlen környezet érti, miről van szó. Ezek, mivel az apa vagy az anya hovatartozása mellett döntések, ritkán vannak, aligha lehetnek teljes egyensúlyban, szinte mindenütt kialakul valamilyen eltolódás egyik vagy a másik irányba. Vannak egymást kizáró alternatívák (iskolaválasztás) és vannak plurális lehetőségek, amikor mindkét szülő értékvilága jelen lehet (családi nyelvhasználat).

A vegyes házasságok szerepe jelentős a kisebbségek nyelvi-kulturális asszimilációjában. Ez kikerülhetetlen kérdés, hiszen a vegyes házasságok esetében szinte kizárt, hogy mindkét fél egyformán kétnyelvű legyen, hogy a többségi fél is kommunikációs szempontból jól beszélje a kisebbség nyelvét. Fordítva a kérdés nem fogalmazódik meg, hiszen – a társadalmi elváráson túl – minden kisebbségnek érdeke a többségi nyelv minél jobb ismerete. Vagyis a házasságok

⁹ Vannak hagyományosan román egyházak (ortodox, görögkeleti) és vannak magyar egyházak (református, unitárius), a római katolikus történelmi magyar egyház Erdélyben.

közös nyelve az esetek döntő többségében a többségi nyelv. Ez még nem asszimiláció, csak a lehetősége annak, amennyiben a többségi házastárs elzárkózik a kisebbségi társ nyelvének megtanulásától. A tökéletes nyelvtudást nem várják el, de a szándékot igen.

Az asszimiláció jelensége több szempontból kíván kiemelt figyelmet. A vegyes házasságok jelentős része asszimilációs léthelyzet, kivált, vagy olykor csak lezár egy folyamatot. Több értelmezése létezik. Sokszor idézett Szilágyi N. Sándor definíciója, aki szerint az „asszimiláció olyan folyamat, amelynek eredménye egy nyelvi, etnikai vagy felekezeti kritériumok szerint meghatározott populáció lélekszámának (nem számarányának!) és/vagy reprodukciójának egy másik, ugyanolyan kritériumok szerint meghatározott populáció javára történő csökkenése. Ennek megfelelően tehát beszélhetünk nyelvi, etnikai, illetve felekezeti asszimilációról, ezek egymásra is tevődhetnek, de külön-külön is előfordulhatnak.” (SZILÁGYI N. 2002. 80) Szilágyi szerint az asszimiláció nem egyed-, hanem populációsintű folyamat, tipikusan nyelvi-kulturális asszimilációról szokás beszélni.

Milton GORDON klasszikus (1964) asszimilációelmélete, a strukturális asszimiláció a társadalmi mobilitáshoz kapcsolódik, csoportszinten nem értelmezhető, csak egyéni szinten tétélezi. Azt fogalmazza meg, hogy az idegen/kisebbségi tudatosan választja a befogadó társadalom intézményeit, klubjait, ezekbe belép, ezeket preferálja, minek következtében referenciacsoportot vált. A strukturális asszimiláció az egyén számára társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális előnyöket kínál. (GORDON 1964)

Mivel az asszimiláció a szórványhelyzet egyik kísérőjelensége, tegyük alaposabb vizsgálat tárgyává. Az etnikai asszimiláció az etnikai identitás megváltozását jelenti, illetve a közösség szintjén azt, hogy a lélekszám fogy, nincs elegendő természetes utánpótlás, a közösség etnikai és kulturális értelemben nem reprodukálódik. Az asszimilációs folyamat társadalmi csoportok közötti olyan interakció, amelynek kezdete a kulturális csere, a végpontja pedig a csoportok fúziója, a kisebbségi csoport beolvadása a többségibe. Az asszimilációs folyamat több szakaszban megy végbe, ezek azonban nem teljesen függetlenek egymástól. Az asszimiláció során ható tényezők három nagy csoportba oszthatók: általános/országos, lokális/térségi tényezők és a közvetlen környezet. Az általános/országos tényezők egyrészt a politikai intézmények, kormányzati politika, jogok és kötelezettségek, másrészt társadalmi értékek, politikai kultúra. A lokális tényezők összetevői: a demográfiai helyzet (mekkora a helyi etnikai kisebbség, demográfiai értelemben képes-e létrehozni-fenntartani saját oktatási/ kulturális intézményeit, ha ez helyben nem biztosítható, a térségi település-struktúra mennyiben teszi lehetővé térségi intézmények kialakítását és fenntartását), másodsorban a helyi kisebbségi elit léte a meghatározó (létezik-e olyan helyi, szórványban civil struktúra, amely számára a közösségépítés, a kulturális igényekre adandó pozitív válasz önmagában is, közösségi ethosként is fontos), harmadsorban pedig a helyi etnikumközi hagyományok vannak jelentős hatással az asszimilációra. A harmadik szint a közvetlen környezet, ennek kiemelt fontosságú tényezője a család (származás), az etnikai szempontból egynemű vagy vegyes házasság. Ugyanakkor befolyásolja az asszimilációt a családmodell, az életmód, a baráti kör, a munkahelyi kapcsolatok, illetve az életpálya-lehetőségek. Bodó Barna 2011-es dolgozatában bemutat egy asszimilációs modellt, amely a Gordon-féle strukturális asszimilációtól lényegileg különbözik, ez az asszimiláció strukturális elmélete. Értelmezésében a kisebbségek kettős világban élnek, nemzeti identitásuk két társadalmi dimenzió mentén alakul ki. A konfliktus forrása, hogy a

politikai és a kulturális határok nem esnek egybe, vagyis a két csoport-hovatartozás szükség-szerűen elválik: kulturálisan az anyaországhoz kötődnek, politikai értelemben pedig egy más állam (magyar szóhasználat: az utódállam) polgárai. Ebben a kontextusban az asszimiláció azt mutatja meg, hogy az utódállami politikát a kisebbségi miként internalizálja, életvezetésében ezek a hatások miként jelentkeznek. (BODÓ 2011)

Előfordul egyes szerzőknél a természetes asszimiláció kifejezés is, amely arra kíván utalni, hogy nem politikai kényszer(intézkedés) áll a folyamat mögött. Ezt azért lehet és kell megkérdőjelezni, mert például az olyan iskolarendszer, amely nincs tekintettel a kisebbségek térbeli elhelyezkedésére, a helyi demográfiai viszonyokra, vagyis nem teremti meg a kisebbségi nyelvű tanulás lehetőségét általánosan, mindenki számára, az nem természetes. Romániában is vannak, mindenekelőtt szórványban, olyan helyi kisebbségi csoportok, amelyek számára nincs elérhető anyanyelvi iskola. Természetes az, ha mindenki anyanyelvén tanulhat – főleg akkor, ha ez alkotmányos jog is egyben.

LADANCSIK Tibor dolgozata (2018) módszertani kitekintést nyújt, amennyiben egy rövid bevezetőt követően bemutatja a Kárpát-medence magyar közösségeivel kapcsolatos vegyes házasság-kutatásokat. Bevezetőjének egyik fontos állítása: a vegyes házasságok működésének megértéséhez a folyamatot mindkét fél szempontjából szükséges megvizsgálni. És jelzi azt, amit román vonatkozásban mi is megfogalmaztunk: Szerbiában szerb oldalon a kérdésnek kevés avatott kutatója van, olyan, aki számára a téma elsődleges volna. A továbbiakban Ladancsik dolgozata alapján mutatjuk be a vegyes házassággal kapcsolatos magyar kutatások helyzetét.

A vegyes házasságokról szóló egyik legkorábbi tanulmányt Csűrös Miklós (1938) írta. Csűrös elsősorban a korabeli román demográfiai adatokat elemezte. Szerinte a magyar nőket alaptalanul vádolta a román közvélemény „férfibrálassal”¹⁰, miszerint a magyar nők a jobb anyagi boldogulásuk érdekében választanának román házastársat. Ladancsik szemlézi VARGA E. Árpád 1996-os dolgozatát, aki elsősorban az 1977-es és az 1992-es népszámlálás adatait elemzi, következtetése: a vegyes házasságok nagy mértékben elősegítik az asszimilációt. HORVÁTH István 2004-es tanulmányában statisztikai szempontból vizsgálja a vegyes házasságokat. Szerinte a vegyes házasságok strukturálisan és szociokulturálisan is meghatározottak. Strukturális szempontból arról a valószínűségről van szó, hogy valaki a párválasztási preferenciáinak megfelelő partnert találjon. Erdélyben a szlovákiai helyzethez képest alacsonyabb a vegyes házasságok aránya.

GYURGYÍK László (1999) vegyes házasságokról írt átfogó tanulmánya mérföldkőnek tekinthető a téma szakirodalmában, bár jelzi, hogy az 1940-es és 1950-es évek adatai nem megbízhatóak. Az asszimilációs álláspontot képviseli. Fontosak az egyes nemzetiségek vegyes házassági adatainak összehasonlító adatsorai. Két észrevétele érdemel figyelmet: a vegyes házasságok nagyobb arányban végződnek válással, mint a monogám házasságok, ugyanakkor ezekben a házasságokban kevesebb gyermek születik.

A szerb-magyar házasságokat ARDAY Lajos (1991) az 1910–1981 közötti népszámlálási adatok alapján vizsgálja. Egyik következtetése, hogy a vegyes házasságokban született gyermekek nagy valószínűséggel jugoszlávok lettek. A jugoszláv hatalom kisebbségellenes politikája jelentősen sújtotta a németeket és a magyarokat – az utóbbi volt az egyik leggyorsabban fogyó kisebbség. BIACSI Antal a délvidéki demográfiai folyamatoknak szentelt könyvében

¹⁰ Figyelem: ezek szerint az akkori sajtó a vegyes házasságok ellenében lépett fel.

(1994) foglalkozik a vegyes házasságok kérdésével is. Észrevétele, hogy a vegyes házasságokban elsősorban az apa az, aki tovább örökíti a nemzetiségét. Az adatokból kiderül továbbá, hogy jóval több magyar nő köt vegyes házasságot, mint magyar férfi. MIRNICS Károly a vegyes házasságokról szóló tanulmányában (1994) az 1981-es népszámlálás adataira épít. Megállapítja, hogy magyar anya és szerb apa esetében a gyerekek 75%-a volt szerb nemzetiségű, 11% jugoszláv, és mindössze 14% volt a magyar nemzetiségű gyerekek aránya. Véleménye szerint a vegyes házasságok jelenlegi formájukban a magyarság asszimilációját segítik elő, aminek a fő oka a kisebbségi oktatás rossz állapota. SEBŐK László (2003) tanulmányában a magyarok mellett más nemzetiségek vegyes házasságait is elemzi. Adatai alapján Jugoszláviára vonatkozóan a következőket állapítja meg: a vegyes házasságok aránya a kilencvenes évekig nőtt, a Vajdaságban nagyobb mértékben, mint az ország déli részén. A szocialista Jugoszláviában a vegyes házasságokból születő gyerekeket sokszor jugoszlávnak jelentették be. Ha az etnikumok közti távolság nagy volt, akkor a gyermeket nagyobb valószínűséggel definiálták jugoszlávnak. HÓDI Sándor (2006) könyvében elsősorban a vajdasági családokról ír, és a pszichológia felől közelíti meg a témát, azonban a szerb-magyar vegyes házasságokról is ír. Az asszimilációs nézőpontot követi, véleménye szerint a vegyes házasságok felgyorsítják a magyarság fogyását. Szerinte nem a vegyes házasságokban van a hiba, hiszen azok a nemzetek közeledését szolgálják. A bajt az okozza, hogy az alacsonyabb presztízzsel rendelkező fél feladja a nemzeti identitását és nyelvét, majd identitást cserél. VÉKÁS János (2004) németül megjelent munkájában az összes vajdasági – így a magyar-szerb – vegyes házasságokról is ír. Azt találja, hogy a gyermektelen családok 83%-a homogám, és csak 17%-uk tekinthető etnikailag vegyesnek.

TÓTH Ágnes – VÉKÁS János (2008) a szerb-magyar vegyes házasságokat Magyarországon vizsgálták. A magyarországi helyzet jelentősen eltér a Szerbiában tapasztalhatótól, ugyanis a magyarországi szerbség lélekszámában kicsi, területileg szétszórtnak élnek, egyetlen településen sem képeznek még relatív többséget sem. Ebből adódóan az asszimiláció előrehaladottabb állapotában vannak.

Már utaltunk arra, hogy a vegyes házasságokat GÖNCZ László (2003) a beolvadás „melegágyának” tekinti és erre a Muravidék példáját hozza fel. Göncz azt a következtetést vonja le, hogy a vegyes házasságok a magyarság lélekszámának csökkenését, és nemzet tudatának gyengülését eredményezték a Muravidéken.

Ladancsik bemutatja HOÓZ István (2002) tanulmányát is, melyben a jelenséget az 1920-1990-es évek között vizsgálja. Szerinte a vallásilag vegyes házasságok nagyon ritkák voltak a tizenkilencedik századot megelőzően. A nemzeti endogámia megőrzése érdekében a nősülni kívánó fiatalok távoli településekre is elutaztak, hogy megfelelő partnert találjanak maguknak. Az idő múltával a kisebbségi magyarság körében évről évre nőtt a vegyes házasságok aránya. Ami az egyén számára előnyt jelent, az a közössége számára hátránnyá válhat. Hoóz számos statisztikai adattal támasztja alá a kisebbségi magyarság vegyes házasságkötéseinek asszimilációs voltát.

Ladancsik összegzése több kutató álláspontját összesíti. Szerinte a kisebbségi magyarság kutatóinak egybehangzó véleménye: a vegyes házasságok a magyarság fogyását eredményezik. Többnyire nem a házassággal vált valaki identitást, hanem a házasságból születő gyerekek lesznek a többségi nemzet tagjai, és ezáltal a magyarok száma csökken.

MAGYAROK BÁNSÁGBAN ÉS TEMESVÁRON: SZÁMOK ÉS TRENDK

Az erdélyi magyarság említett demográfiai szétfejlődése, a tömb-, front- és szórványhelyzet különbözősége okán szükséges a helyi magyar jövő kérdésének a felvetése, ugyanis erre a dilemmára helyben kell megfogalmazni a választ. Az utóbbi évek demográfiai folyamatai azt mutatják, hogy a temes(vár)i önmagukat magyarnak vallók egyre kevésbé képesek az etnokulturális reprodukcióra, egyre kisebb az esély magyarságuk megőrzésére külső, anyaországi vagy tömbvidéki támogatás nélkül. A kérdések gyökere a gyermek, ugyanis a (fél)magyar gyermekek jelentős része olyan környezetben nő fel, ahol nem magyarként szocializálódik.

Mivel a kutatás során Temesváron elemezzük a vegyes házasságok kérdését, nézzük meg, hogyan alakult a város lakossága az utóbbi fél évszázadban.

3.táblázat: Temesvár lakossága etnikai bontásban (népszámlálási adatok)

	1977	1992	2002	2011
Összlakosság	269 353	334 115	317 660	319 279
Román	191 742 (71,2%)	274 511 (82,2%)	271 677 (85,6%)	259 754 (89,4%)
Magyar	36 724 (13,6%)	31 785 (9,5%)	24 287 (7,6%)	15 564 (5,4%)
Roma	1 109 (0,4%)	2 668 (0,8%)	3 062 (1,0%)	2 145 (0,7%)
Német	28 429 (10,6%)	13 206 (4,0%)	7 157 (2,3%)	4 193 (1,4%)
Egyéb etnikum	11 344 (4,2%)	11 919 (3,6%)	11 349 (3,6%)	8 944 (3,1%)
Nincs adat	5	26	128	28 679 ¹¹

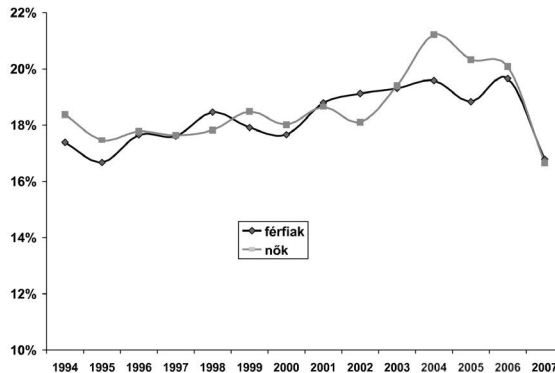
Forrás: <http://statisztikak.erdelystat.ro/adatlapok/temesvar/2674>.

A magyar etnokulturális reprodukció szempontjából a vegyes házasság problematikus, mert az etnikai szocializáció modelljei kiegyenlítetlenek. A vegyes házasságban élő magyar szülőknek – román házastársaikhoz viszonyítva – jelentős mértékben kisebb az esélyük, hogy saját kulturális jellemzőiket, identitásukat gyermekeire átörökítsék. Ennek egyik oka, hogy a román intézményrendszer többség és kisebbség között hatalmi szempontból aszimmetrikus viszonyt rögzít, ami áthatja a mindennapok etnikumközi viszonyait, és a családi viszonyokban is megmutatkozik. Szórványban a kulturális intézmények a helyi többség szolgálatában állnak, a kisebbség egyfajta társadalmi díszítőelemként jelenik meg, színesíti a szociális helyzetet ünnepek, fesztiválok alkalmával, vagyis a hatalom számára „kirakati” elem.

Az alábbi grafikon azt mutatja, hogy 1994 és 2007 között mekkora volt Romániában a román-magyar vegyes házasságok aránya.

¹¹ Az etnikai hovatartozásra vonatkozó hiányzó adatok rendkívül nagy számának magyarázata: megyei szinten kb. 10 ezer lakos esetében nem írták be a nemzeti hovatartozást. Ezek értelemszerűen elsősorban kisebbségiek, alighanem magyarok és románok. Mivel utólagosan kiegészítették, pontosabban felpótolták a népszámlálásból származó adatokat adónyilvántartásból átvett adatokkal, itt az etnikai hovatartozásról nincsenek információk.

2.ábra: A vegyes házasságok aránya az erdélyi magyarok között

Forrás: Kiss Tamás (2010) a román Országos Statisztikai Intézet adatai alapján.

A Temes vidéke szórvány, ahol igen magas a vegyes házasságok aránya. A vegyes házasságokra eltérő számadatokat kapunk, ha az összes házastársból vesszük külön azokat, akik vegyes házasságban élnek, illetve, ha a homogén és heterogén házasságokat viszonyítjuk egymáshoz. Varga E. Árpád a következő eredményre jutott. „1992-ben az összesen 819 482 magyar nemzetiségű házastársból 105 818-an (12,9%) éltek vegyes házasságban (50 677 férj, 55 141 feleség). Ennél jóval magasabb értéket kapunk, ha a vegyes házasságok számát a nemzetiség tagjai által kötött összes házassághoz (azaz a homogén és a heterogén házasságok együtteséhez) viszonyítjuk. A homogén magyar házasságok száma 356.832 volt, emellett, mint láttuk, 105 818 magyar férfi, illetve nő élt vegyes házasságban. Összesen 462 650 a ‘magyar jellegű’ házasság, amelyekből a heterogén házasságok aránya 22,8 százalék.” (VARGA 1996. 87)

A 2011-es népszámlálás adatbázisa a férj nemzetisége szerint adja meg a házasságok számát. A román férj és magyar feleség a román házasságok között szerepel, a magyar férj és a román feleség a magyar házasságok között. Ahhoz, hogy az összes, magyar házastársból is álló házasságok reális számát megkapjuk, figyelembe kell vennünk a homogén magyar, és a heterogén (feleség vagy férj) házasságokat is.

Az alábbi táblázat foglalja össze a helyzetet:

4.táblázat: Magyarok homogén és heterogén házasságai 2011-ben

Házasság jellege	Magyar-magyar (homogén)		Férj román Feleség magyar		Férj magyar Feleség román		Házasság összesen
	szám	%	szám	%	szám	%	
	269264	78,6	36854	10,57	36434	10,64	342552

Forrás: Összeállította Bodó Barna, a román OSI adatai alapján.

Ha a kapott eredményt összehasonlítjuk a fenti grafikon adataival, akkor a 21,4%-os vegyes házassági arányszám jóval nagyobb a grafikon 2007-es kb. 16,3%-os értékénél. Ekkora

növekedés 4 év alatt nehezen képzelhető el. A különbség abból adódhat, hogy a 2011-es népszámlálási adatokat utólag kiegészítették, és a korrekció során bevettek nél hiányoznak az etnikai hovatartozással, házassággal kapcsolatos adatok. A férfiak és nők vegyes házassági hajlandósága alig különbözik, hiszen a nők 420-as többlete 1,15 százalékpontos pluszt jelent. Megállapítható, hogy román–magyar vonatkozásban a heterogámia trendjei állandósultak. A házassági szokások viszonylagos állandósága mellett a regionális különbségeket kell kiemelni, amelyek nagymértékben függenek a magyarok adott régió, településen belüli arányától.

A vegyes házasságok Temes megyei szintű számadatait nem sikerült megszerezni, ezért Kiss Tamás elemzésére hivatkozom, akinek a számításai szerint az exogámia növekszik a szórványban, mivel „Krassó-Szörény, Hunyad, Szeben, Temes, Arad megyékben valószínűleg nincs meg a saját etnikumon belüli interakciónak az a kritikus sűrűsége, amely az endogámiával kapcsolatos normák plauzibilitását szavatolná.” (KISS 2010, 236) Egy másik dolgozatban azt olvassuk, hogy Székelyföldön 4,3% a vegyes házasságot kötők aránya, Dél-Erdélyben ez 44,2%, a Bán-ságban pedig meghaladja az 50%-ot. (KISS – BARNA 2012)

Az etnokulturális reprodukció és a nyelvi szocializáció kiemelt színtere a család, kérdés, hogy az etnikailag vegyes családokon belül milyen mértékű volt a kulturális reprodukció. Egy ilyen elemzés azért is fontos, mivel egy viszonyítási alapot adottnak tekinthetünk. Az utóbbi két (1992-es és 2002-es) népszámlálás közölt adatai alapján kiszámítható, milyen mértékű a vegyes családokon belüli kategoriális reprodukció. Jelzés értékű, hogy a magyar-román és román-magyar vegyes családokban milyen mértékben jegyzik a gyerekeket a magyar, illetve a másik fél nemzetiségi hovatartozására.

A vegyes házasságban született gyermekek nemzetiségét a szülők jelentik be. Az 1992-es népszámlálás eredményei alapján Varga E. Árpád megállapította: a magyar jellegű vegyes házasságokban a gyerekeket hozzávetőleg 30%-ban a magyar fél, 70%-ban pedig a másik fél (zömében román) nemzeti kötődésére jegyzik be. (VARGA E. 1998). A 2002-es népszámlálás adatai is hasonló arányokat mutattak. A 2011-es népszámlálás vonatkozó adatait az alábbi táblázat tartalmazza.

5. táblázat: *Gyermekek bejelentett nemzetisége*

Gyermek összesen	Gyermek nemzetisége		Gyermek nemzetisége		Gyermek összesen	
	Magyar apa, román anya		Román apa, magyar anya			
	Magyar	Román	Román	Magyar	Magyar	Román
39414	6438	13586	13820	5570	12008	27406
%					30,46	69,54

Forrás: Összeállította Bodó Barna az OSI adatai alapján

Ami a korábbi népszámlálásokkal kapcsolatos elemzések adataiból nem volt ismert, a 2011-es adatokból világosan látszik: akár a férj, akár a feleség a román házastárs, a gyermekek nemzetiségi besorolása hasonló arányokat mutat – alig van különbség a román apák javára.

Mivel ez a megoszlás a népszámlálások viszonylatában stabilnak mutatkozik, feltételezhető, hogy a kapott arány a korábbi, illetve a 2011-et követő korosztályokra is jellemző. Vagyis

feltehető, hogy a magyar jellegű vegyes házasságból származók (hozzávetőleg) 30%-a azonosul (formálisan) a magyar és 70%-a a román nemzetiségi kategóriával. Ez még nem jelenti a vallott és vállalt identitások hasonló arányát, hiszen azt igen sok tényező befolyásolja – itt a szülői szándék nyilvánul meg. Ez a helyi arányszám. Ugyanis más régiók adataival összevetve kiderül, hogy minél nagyobb a magyarság aránya az illető megyében, annál nagyobb arányban jelölik magyarnak a gyereket. (Székelyföldön 40-50% százalék között mozog ez az arány.) Feltehető, hogy a nem magyar nemzeti kategóriával azonosuló exogám páros leszármazottja kisebb eséllyel tanul meg magyarul, mint a magyar kategóriával azonosuló. Vagyis amennyiben a magyar jellegű etnikulturális reprodukció megtörténik a formális kategoriális identifikáció szintjén, akkor inkább valószínűsíthető, hogy megvalósul a kulturális gyakorlatok (nyelvi készségek) szintjén is.

Az etnikai viszonyok alakulása településtípusok szerint eltérő. Az urbánus és a rurális népesség megmaradása, illetve fogyása eltérő jellegzetességeket mutat. Temesváron a magyarság apadása 2002–2011 között meghaladta a 30%-ot, a legnagyobb a magyarok által történelmileg lakott nagyvárosok között. Ugyanakkor éppen itt volt a legkisebb a román népelem csökkenése, vagyis a migráció szinte kiegyenlíti a románok esetében is létező reprodukciós veszteséget. Ez pedig a románság arányszámának és etnikai nyomásának a növekedését idézi elő. Elemzések azt mutatják, hogy (nagy)városi közegben az asszimiláció erőteljesebb. Figyelembe kell venni azt is, hogy a szórványterületek urbanizáltsági foka nagyobb, mint az erdélyi magyarságé általában. Temes megye urbanizáltsági foka 1992 és 2002 között alig változott, a megye magyarságának kétharmada él városban, és a fele Temesváron. Az említett évtizedben a magyarság részaránya a megye lakosságában így alakult: 1992: 9,0%, 2002: 7,6%, 2011: 5,4%. A Temes megyei fogyáshoz az apadás csak a dél-bánsági Krassó-Szörény megyében nagyobb mértékű, ahol gyakorlatilag felszámolódtak a helyi magyar közösségek, a megyében tíz éve nincs magyar elemi iskola. Temesvár magyar népességének a fogyása kevéssel, de meghaladja a megyei negatív változást.

IDÉZETT KÖNYVÉSZET:

ARDAY LAJOS (1990): A jugoszláviai magyarság demográfiai helyzete 1944-től napjainkig. In *Magyarságkutatás Évkönyve 1989*. Budapest, Magyarságkutató Intézet.

L. BALOGH BÉNI (2012): *Magyarok Dél-Erdélyben és Észak-Erdélyben (1940–1944)*. <https://itthon.transindex.ro/?cikk=17965> (2022.10.15.)

BIACSI ANTAL (1994): *Kis délvidéki demográfia*. Szabadka, Életjel Kiadó.

BODÓ BARNA (2011): *Szórványstratégia*. Vitaanyag. Temesvár, Gordian Kiadó.

BODÓ BARNA (2017): *Tartozni valahová. A Szórvány – az immanens konfliktus* c. habilitációs dolgozat. Budapest, Károly Gáspár Református Egyetem.

CSÜRÖS MIKLÓS (1938): Vegyes házasságok Erdély városaiban. *Kisebbségvédelem* 1938. 2-3. sz. 32–37.

GORDON, MILTON M. (1964): *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origins*. New York: Oxford UP.

GÖNCZ LÁSZLÓ (2003): Gondolatok a Muravidéki magyarság beolvadásának okairól. In Gyurgyík László, Sebők László. (szerk.): *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1998-2002*. Budapest, Teleki László Alapítvány. 151–158.

GYURGYÍK LÁSZLÓ (1999): A szlovákiai vegyes házasságok demográfiai vonatkozásai 1949-től napjainkig. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 1. évf. 1. sz. 5–18.

HÓDI SÁNDOR (2006): *Köszönöm drágám! Szerelem, szex, házasság a Vajdaságban*. A házastársi konfliktusok pszichológiai és családszociológiai vizsgálata. Újvidék, Forum Könyvkiadó.

HOÓZ ISTVÁN (2002): A nyelvi asszimiláció és a házasságkötés, *Statistikai Szemle* 80. évf. 12. sz. 1082–1096.

HORVÁTH ISTVÁN (2004): Az etnikailag vegyes házasságok az erdélyi magyar lakosság körében: 1992–2002. In Kiss Tamás (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kolozsvár, Kriterion-RMDSZ Ügyvezető Elnökség.

JAKAB ATTILA (1997): A kisebbségi kérdés, mint a többség válsághelyzetének visszatükröződése. Sok megpróbáltatást szenvedett édesapám emlékére. *Pro Minoritate* 6. évf. 2. sz. 50–69.

KISS TAMÁS (2010): *Adminisztratív tekintet*. Kolozsvár, NKI-Kriterion.

KISS TAMÁS – BARNA GERGŐ (2012): *Erdélyi magyar népesedés a XXI. század első évtizedében*. Kolozsvár, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet Kiadója.

LADANCSIK TIBOR (2018): Vizsgálati szempontok a vegyes házasságok kutatásában. *Kisebbségkutatás* 27. évf. 1. sz. 27–51.

MIRNICS KÁROLY (1994): Kétnyelvűség a Vajdasági vegyesházasságokban. *Regio – Kisebbség, politika, társadalom* 5. évf. 4. sz. 117–127.

SEBŐK LÁSZLÓ (2003): A 2002-es szerbiai népszámlálás kérdőjelei, különösen a Vajdaság vonatkozásában. In Gyurgyík László – Sebők László. (szerk.): *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1998–2002*. Budapest, Teleki László Alapítvány.

SIMSÁ TÜNDE (2022): *A Kárpát-medencében élő magyarok demográfiája*. Budapest, Képviselői Információs Szolgálat.

SZILÁGYI N. SÁNDOR (2002): Észrevételek a romániai magyar népesség fogyásáról, különös tekintettel az asszimilációra. *Magyar Kisebbség* 7. évf. 4. sz. 64–96.

TÓTH ÁGNES – VÉKÁS JÁNOS (2008): Család és identitás, A vegyes házasság szerepe a magyarországi kisebbségi közösségek reprodukciójában. *Demográfia* 2008. 51. évf. 4. sz. 329–356.

VARGA E. ÁRPÁD (1996): A családok összetétele nemzetiség és felekezet szerint az 1992. évi román népszámlálás tükrében. *Regio* 3. sz. 82–94.

VARGA E. ÁRPÁD (1998): Erdély magyar népessége 1870–1995 között. *Magyar Kisebbség* 1998. 3-4. sz. 13-14.

VÉKÁS JÁNOS (2004): *Die Vojvodina und ihre Mindenheiten*. München, Südost-Institut.